

Veteranenpanel

Begrip, waardering en contact

Deelrapport februari 2012

Yvon de Reuver

Michaela Schok

Samenvatting

Sinds 2011 maakt het Veteraneninstituut (Vi) gebruik van een online veteranenpanel om regelmatig opvattingen van veteranen te peilen om beter zicht te krijgen op hun wensen en behoeften. Op verzoek van De Basis is naar aanleiding van de uitkomsten van de eerste peiling van dit panel meer specifiek gekeken naar de deelnemers die hebben aangegeven veel tot zeer veel behoefte te hebben gehad aan steun en nazorg na terugkeer van de uitzending. Deze groep deelnemers bestaat uit 449 respondenten, wat neerkomt op 14% van het totale aantal deelnemers aan het panel. De resultaten van deze groep zijn vergeleken met de groep die aangaf weinig tot matige behoefte te hebben gehad aan nazorg (1401 respondenten / 43,6%) en de groep die aangaf helemaal geen behoefte te hebben gehad aan nazorg (1259 respondenten / 39,1%).

Vergeleken met de andere twee groepen had een groter gedeelte van de deelnemers die aangaven (zeer) veel behoefte te hebben gehad aan nazorg bij dienstverlaten als rang soldaat. Zij zijn vaker maar op één missie geweest en ze zijn vaker alleenstaand dan de deelnemers in de andere twee groepen.

Wanneer wordt gevraagd naar de waardering voor de status van veteraan, blijkt dat de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg de veteranenstatus hoger waardeert dan de andere twee groepen. Zij schrijven in hun toelichtingen dat het hen helpt om trauma's te verwerken, dat zij de trots die zij voelen wat betreft hun diensttijd weerspiegeld zien in de toekenning van de veteranenstatus en dat zij het gevoel hebben ergens bij te horen. Er zijn echter ook wat deelnemers in de groep die negatief tegenover de veteranenstatus staan, omdat zij zich alsnog niet erkend voelen of omdat het hen niet helpt om verder te gaan met hun leven.

De deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg geven vaker aan nog met de missie bezig te zijn, vooral negatieve gevolgen te hebben overgehouden aan de missie en met minder voldoening op de missie terug te kijken dan de andere twee groepen. Zij hebben minder steun ervaren tijdens en na de uitzending en kennen een grotere behoefte aan meer waardering. Ze willen graag meer waardering van een bepaalde groep, zoals de Nederlandse bevolking, politiek of leidinggevenden, of vinden de huidige waardering niet in verhouding staan met de prestatie die ze hebben geleverd. Sommigen vragen expliciet om meer aandacht voor hun 'vergeten' of onbegrepen missie.

De toelichtingen die de deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg schreven bij de vraag over de mate van behoefte aan nazorg lopen uiteen. Onder de meest voorkomende antwoorden zijn klachten dat de nazorg tekort schoot, een omschrijving van de klachten na de uitzending en het gevoel hun verhaal nergens kwijt te kunnen. Deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg zijn beter bekend met informatie- en contactmogelijkheden dan de andere twee groepen. Daarentegen zijn zij minder goed op de hoogte van reünies en voorlichting over psychische gevolgen van de uitzending. Opvallend is het nog altijd lage percentage van alle respondenten dat bekend zegt te zijn met het CAP. Ook in de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg is maar iets meer dan de helft bekend met het CAP.

Van de drie groepen heeft de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg het meest contact met andere veteranen. Deze groep geeft tevens het meest aan veel behoefte te hebben aan contact met andere veteranen en bereid te zijn iets te doen voor andere veteranen. Toch geven zij ook het vaakst aan het moeilijk te vinden om over hun ervaringen te praten en anderen niet te willen lastig vallen met hun verhalen. Verder ervaren zij het begrip en de waardering vanuit hun omgeving vaker als onvoldoende dan de deelnemers in de andere twee groepen.

Het ervaren van onvoldoende steun tijdens de missie zou wellicht een oorzaak kunnen zijn van de grote behoefte aan nazorg, net als het ervaren onbegrip vanuit de omgeving waardoor men het gevoel heeft zijn of haar verhaal niet kwijt te kunnen.

Het lijkt erop dat de toegankelijkheid en de effectiviteit van de nazorgtrajecten de afgelopen decennia zijn verbeterd. Toch is nog ruim een tiende van de deelnemers van recente missies hier niet tevreden over. Dit is echter wel een kleiner percentage dan onder Libanon-veteranen: van hen geeft ruim een derde aan de nazorg die zij ontvingen onvoldoende en moeilijk toegankelijk te vinden.

Over het algemeen lijkt het erop dat veteranen met een grote behoefte aan nazorg graag willen praten over hun ervaringen, maar dit moeilijk vinden als hun gesprekspartners zelf geen veteraan zijn. Ze hebben eerder het idee dat ze mensen lastig vallen en het ervaren onbegrip belemmert hen om het verhaal te vertellen. Daarentegen verwachten zij meer begrip van medeveteranen met soortgelijke ervaringen en praten bij voorkeur met hen over de uitzending. Ook denken ze dat praten met andere veteranen hun terugkeer naar de maatschappij kan vergemakkelijken. Dit contact werkt twee kanten op: veteranen met (zeer) veel behoefte aan nazorg zijn meer bereid iets te doen voor andere veteranen dan de andere twee groepen.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
1 Inleiding	4
2 Kenmerken deelnemers	5
2.1 Per missie	5
2.2 Frequentie uitzendingen	5
2.3 Rang bij dienstverlaten	6
2.4 Demografische kenmerken	6
3 Status veteraan	8
3.1 Stellingen	8
3.2 Waarde status veteraan	11
4 Erkenning en waardering	14
4.1 Begrip door omgeving	14
4.2 Waardering door omgeving	15
4.3 Steun tijdens en na de uitzending	16
4.4 Behoefte aan meer waardering	17
5 Steun en nazorg	20
5.1 Behoefte aan steun en nazorg	20
5.2 Bekendheid met informatie en contactmogelijkheden	21
6 Contact	22
6.1 Contact met andere veteranen	22
6.2 Manieren van contact	22
6.3 Behoefte aan contact	23
6.4 Stellingen	24
6.5 Iets doen voor andere veteranen	27
7 Conclusie	28
7.1 Kenmerken	28
7.2 De missie	28
7.3 Waardering	28
7.4 Nazorg	29
7.5 Contact	29
8 Aanbevelingen	31

1 Inleiding

In mei 2011 publiceerde het Veteraneninstituut (Vi) de rapportage van de eerste peiling van het Online Veteranenpanel. Dit panel wordt, in opdracht van het Vi, beheerd door Blauw Research. Deze eerste peiling was gericht op opvattingen, wensen en behoeften van veteranen wat betreft erkenning en zorg. Op verzoek van De Basis is een analyse gemaakt van de uitkomsten van deze peiling, specifiek gericht op de deelnemers die hebben aangegeven veel tot zeer veel behoefte te hebben gehad aan steun en nazorg na terugkeer van de uitzending. Deze groep deelnemers bestaat uit 449 respondenten, wat neerkomt op 14% van het totaal aantal deelnemers aan het eerste panel.

Om meer te weten te komen over deze specifieke groep is een vergelijking gemaakt met twee andere groepen, namelijk een groep bestaande uit deelnemers die aangaven weinig of matige behoefte aan nazorg gehad te hebben (1401 respondenten / 43,6%) en een groep deelnemers die aangaf helemaal geen behoefte te hebben gehad aan nazorg (1259 respondenten / 39,1%).

De rapportage is tot stand gekomen door een analyse uit te voeren op de data uit de eerste peiling van het online veteranenpanel. Er is bekeken hoe de respondenten in de drie groepen met verschillende behoefte aan nazorg op de vragen uit de enquête antwoordden en vervolgens zijn deze antwoorden met elkaar vergeleken. De verschillen tussen de antwoorden van de drie groepen die in deze analyse naar voren kwamen, zijn statistisch getoetst op significantie met behulp van de Chi-test. Waar dat relevant was is ook een correlatietest uitgevoerd, om te toetsen of een waarde toe- of afnam naarmate de behoefte aan nazorg toe- of afnam. Bij de tabellen waarbij dat relevant is wordt de waarde van X^2 (waarde resulterend uit de Chi-test) weergegeven. Wanneer uit de Chi-test is gebleken dat het resultaat significant is, is dit in de tabel of figuur met een * aangegeven. Bij de tabellen met gegevens waar de Chi-test niet op uit te voeren is, zoals die over leeftijd en over kwalitatieve antwoorden, wordt de waarde van X^2 uiteraard niet vermeld.

Op de vraag hoeveel behoefte aan nazorg men heeft gehad, antwoordden 108 respondenten (3,4%) 'weet niet.' Wanneer er percentages over de gehele deelnemersgroep worden weergegeven in deze rapportage, zijn de antwoorden van deze groep deelnemers meegenomen. Dat wil zeggen dat wanneer er in een tabel bovenaan een kolom 'gehele deelnemersgroep' staat, deze kolom gegevens bevat uit de eerste rapportage over het online veteranenpanel, toen er nog geen onderscheid was gemaakt tussen respondenten met verschillende behoefte aan nazorg en degenen die bij de vraag over nazorg 'weet niet' antwoordden er nog niet uitgefilterd waren. Het is desalniettemin nuttig deze percentages ook in deze rapportage te vermelden om te kunnen vergelijken hoe de opvattingen van een groep met een bepaalde behoefte aan nazorg zich verhouden tot die van de gehele deelnemersgroep.

Bij de opbouw van dit rapport is dezelfde indeling aangehouden als in de eerste rapportage over het online veteranenpanel, geschreven in mei 2011. Eerst worden de diverse kenmerken van de deelnemers met elkaar vergeleken. Vervolgens wordt bekeken of de groepen deelnemers verschillend tegen de veteranenstatus aankijken. Daarna wordt hun mening over erkenning en waardering ten opzichte van veteranen getoetst. Dan worden de toelichtingen over de behoefte aan nazorg van de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg belicht, waarna de bekendheid met informatie en contactmogelijkheden van de drie groepen met elkaar wordt vergeleken. Vervolgens worden de behoefte en de vormen van contact met andere veteranen per groep bekeken en worden die resultaten met elkaar vergeleken. Ten slotte worden er aan de gepresenteerde resultaten een aantal conclusies verbonden. Na de presentatie van deze resultaten en conclusies worden enkele aanbevelingen gedaan.

2 Kenmerken deelnemers

In dit hoofdstuk worden de kenmerken van de deelnemers per groep bekeken en vergeleken met elkaar. Deze kenmerken bevatten de missie, de frequentie van de uitzendingen, de rang bij dienstverlaten en een aantal demografische kenmerken.

2.1 Per missie

In onderstaande tabel valt af te lezen hoe de missies in de drie groepen met verschillende behoeftes aan nazorg zijn verdeeld en hoe zich dit verhoudt tot de gehele deelnemersgroep. In de tabel is onder meer te zien dat vergeleken met de andere groepen een opvallend hoog percentage van de deelnemers in de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg tijdens de UNIFIL-missie naar Libanon is uitgezonden. Ook bij de missie naar Irak, SFIR, ligt het percentage van de groepen met matige of grote behoefte aan nazorg hoger dan het percentage over de gehele deelnemersgroep.

Tabel 1 Behoeftes aan nazorg en deelname aan missies

Missies	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg	Gehele deelnemersgroep
Voormalig Joegoslavië (1991 – heden)	50,2%	55,2%	55,8%	54,1%
Libanon UNIFIL (1979 – 1985)	29,7%	18,0%	17,1%	20,1%
Afghanistan OEF, ISAF (2002 - heden)	15,2%	21,1%	13,5%	16,8%
Kosovo-crisis (1998 - 2000)	6,0%	10,2%	9,3%	9,1%
Irak SFIR (2003 - 2004)	7,6%	9,1%	6,3%	7,5%
Cambodja UNAMIC/UNTAC (1992 - 1993)	5,1%	6,2%	5,0%	5,5%
Eerste Golfoorlog (1987 - 1989)	4,0%	4,9%	7,0%	5,5%
Sinaï MFO	3,1%	4,8%	6,6%	5,2%
Tweede Golfoorlog (1990 - 1991)	2,0%	3,6%	6,1%	4,2%
Kleinere missies (< 100 personen) ¹	8,1%	12,6%	10,2%	13,7%
Totaal²	131%	145,7%	136,9%	136,2%

¹ UNMEE (2000 - 2003), Albanië (MAPE, WEU, OVSE, 1997 - 2002), Amber Fox, Task Force Fox TFF (2002 - 2002), UNTSO (1956 – heden), Haïti UNMIH (1993 - 1996), UNAVEM II/III, CMATS (1991 - 1999), UNMIS (2005 - heden), UNMIL (2003 - 2004), Nieuw Guinea (1950-1962), Provide Care (1994), UNFICYP (1998 - 2001), Maritime Task Force UNIFIL (2006 - 2008), UNOMUR/UNAMIR (1993 - 1994), UNSCOM (1991 – 1998), EUFOR TjAAD (2008 – 2009) en UNOMOZ (1993 - 1995).

² Het totaalpercentage is meer dan 100% omdat deelnemers aan meerdere missies hebben deelgenomen.

2.2 Frequentie uitzendingen

In tabel 2 is te zien dat in de groep deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg een hoger percentage op niet meer dan één missie is geweest in vergelijking met de andere twee groepen.

Tabel 2 Frequentie missies

Frequentie uitzendingen*	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg	Gehele deelnemersgroep
Eén missie	75,7%	68,2%	71,6%	70,9%
Meerdere missies	24,3%	31,8%	28,4%	29,1%

* $\chi^2(2, N = 3109) = 10,25 p = .006$

2.3 Rang bij dienstverlaten

Het verschil in rang bij dienstverlaten tussen de drie groepen is significant. In de groep deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg is bijna de helft bij dienstverlaten soldaat en een veel kleiner gedeelte officier, terwijl die percentages in de andere twee groepen weliswaar verschillen maar toch veel dichter bij elkaar – en bij het gemiddelde van de hele groep - liggen.

Tabel 3 Rang bij dienstverlaten

Rang bij dienstverlaten*	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg	Gehele deelnemersgroep
Soldaat/korporaal (N=1087)	47,0%	36,9%	28,5%	35,6%
Onderofficier (N=994)	27,4%	32,4%	33,1%	31,9%
Officier (N=843)	19,2%	24,8%	32,6%	26,6%

* $\chi^2(6, N = 3109) = 65,99$ $p < .001$

2.4 Demografische kenmerken

Het percentage vrouwen in de groepen neemt af naarmate er minder behoefte is aan nazorg. Echter, de groepen verschillen niet wezenlijk genoeg om hieruit de conclusie te trekken dat vrouwen relatief meer behoefte hebben aan nazorg dan mannen.

Tabel 4 Geslacht

Geslacht	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg	Gehele deelnemersgroep
Man	94,4%	95,1%	97,0%	95,8%
Vrouw	5,6%	4,9%	3,0%	4,2%

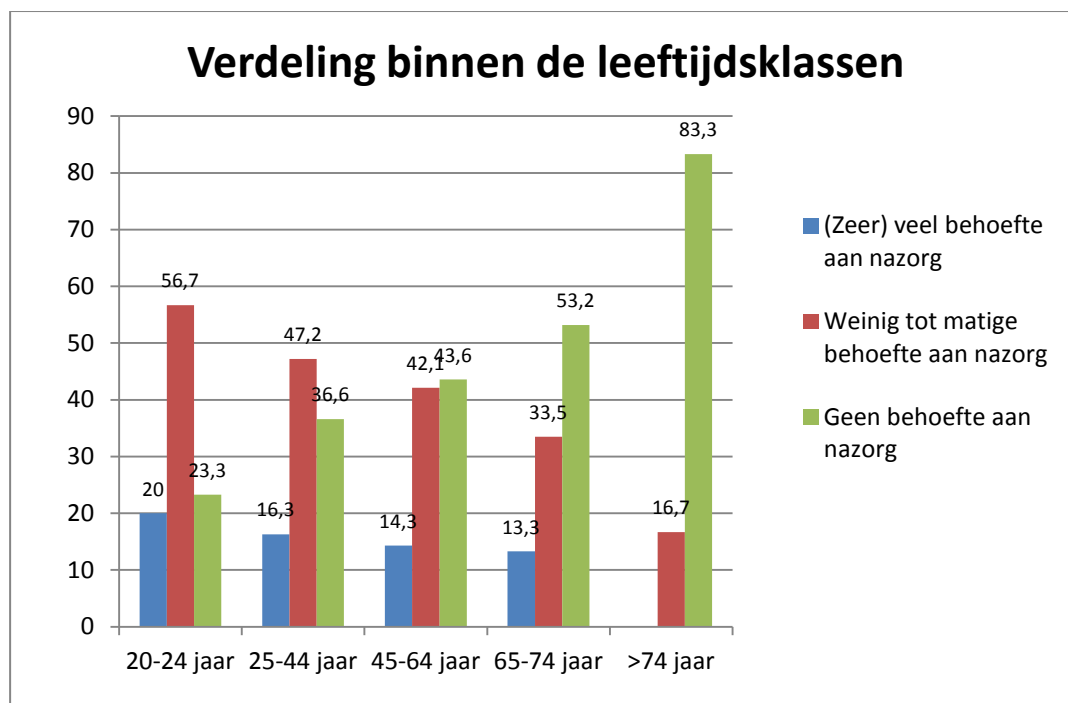
* $\chi^2(2, N = 3109) = 8,19$ $p = .017$

Uit tabel 5 valt af te lezen dat de gemiddelde leeftijd in de groep zonder behoefte aan nazorg hoger is dan die in de andere twee groepen. Jongere veteranen lijken dus meer behoefte te hebben aan nazorg dan oudere veteranen.

Tabel 5 Leeftijd

Leeftijd*	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg	Gehele deelnemersgroep
Gemiddeld	47,35	47,30	51,08	48,80
Min-max	21-74	20-79	22-99	20-99

In figuur 1 is de behoefte aan nazorg aangegeven per leeftijdsklasse, zoals gehanteerd in het rapport van Blauw Research. Opvallend is dat de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg in de jongste leeftijdsklasse een hoger percentage beslaat dan in de andere leeftijdsklassen. Dit geldt ook voor de groep met weinig tot matige behoefte aan nazorg. Bij de groep zonder behoefte aan nazorg ligt dit juist andersom: dit percentage loopt op naarmate de leeftijd vordert. Dit wijst erop dat jongere veteranen relatief meer behoefte hebben gehad aan nazorg dan oudere generaties veteranen.

Figuur 1 Verdeling binnen de leeftijdsklassen

In alle groepen komt de status getrouwd/samenwonend met of zonder kinderen het meest voor. Opvallend zijn de hogere percentages van veteranen die alleenstaand zonder of met kinderen zijn in de groep die aangeeft (zeer) veel behoefte te hebben aan nazorg. Deze verschillen zijn significant, maar te klein om te beweren dat er een sterk verband bestaat tussen gezinssituatie en behoefte aan nazorg.

Tabel 6 Gezinssituatie

Gezinssituatie*	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg	Gehele deelnemersgroep
Getrouwd/samenwonend met kind(eren)	44,1%	46,3%	43,4%	45,0%
Getrouwd/samenwonend zonder kind(eren)	31,6%	35,8%	42,2%	37,4%
Alleenstaand zonder kind(eren)	13,1%	8,9%	8,6%	9,4%
Anders	5,6%	4,6%	2,9%	4,2%
Alleenstaand met kind(eren)	4,0%	2,9%	2,0%	2,8%
Inwonend bij (groot)ouders of familie	1,1%	1,4%	0,7%	1,1%

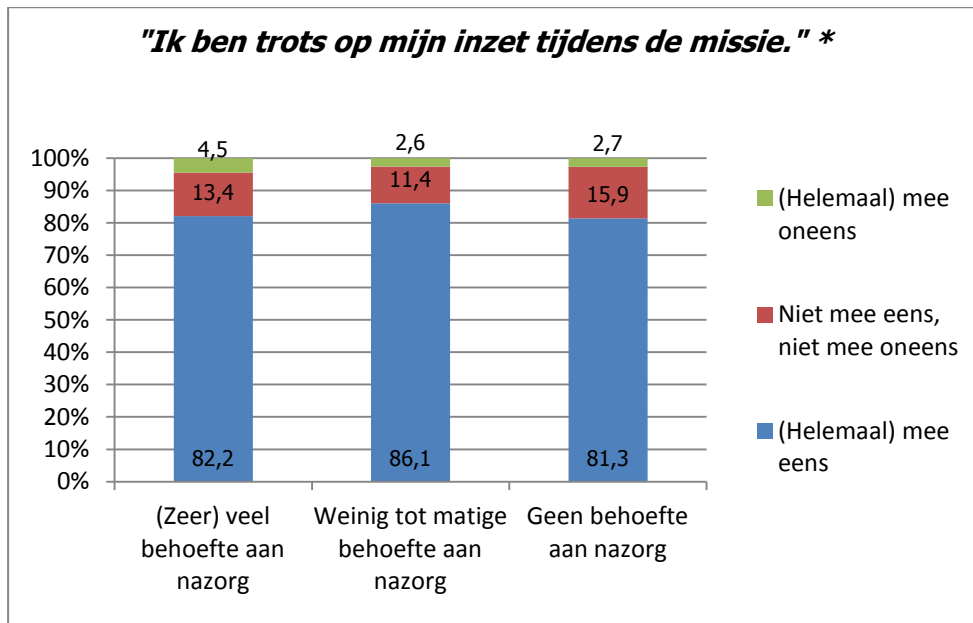
* $\chi^2 (12, N = 3109) = 38,98$ $p < .001$

3 Status veteraan

Aan het veteranenpanel zijn diverse stellingen voorgelegd over de huidige visie op de missie. Ook is gevraagd hoeveel waarde de deelnemers aan het panel hechten aan de veteranenstatus.

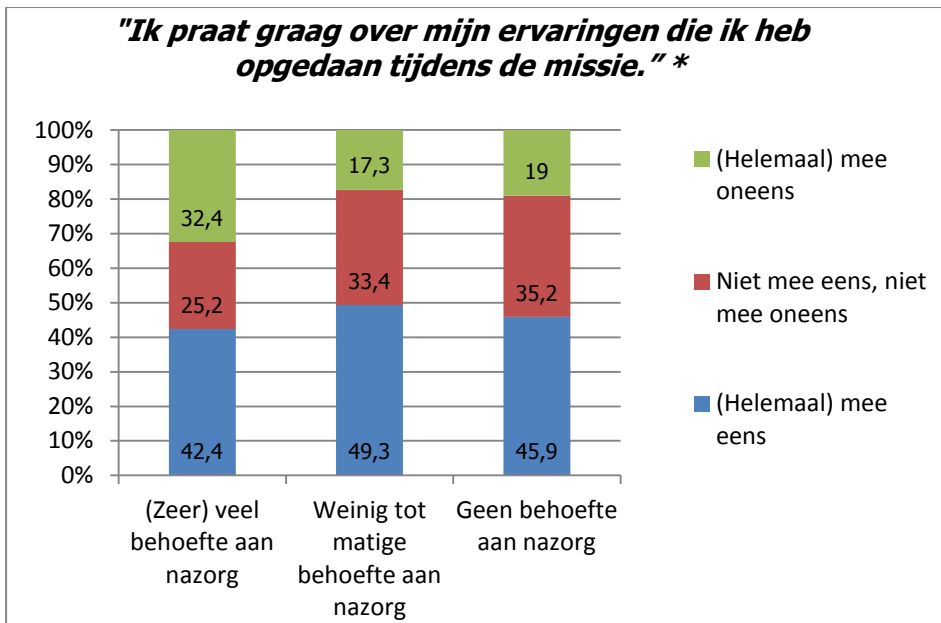
3.1 Stellingen

In de enquête konden de deelnemers bij een aantal stellingen aangeven of zij het er al dan niet mee eens waren. In deze paragraaf wordt bekeken of de mate waarin men het met bepaalde stellingen eens is verschilt naarmate de behoefte aan nazorg fluctueert.

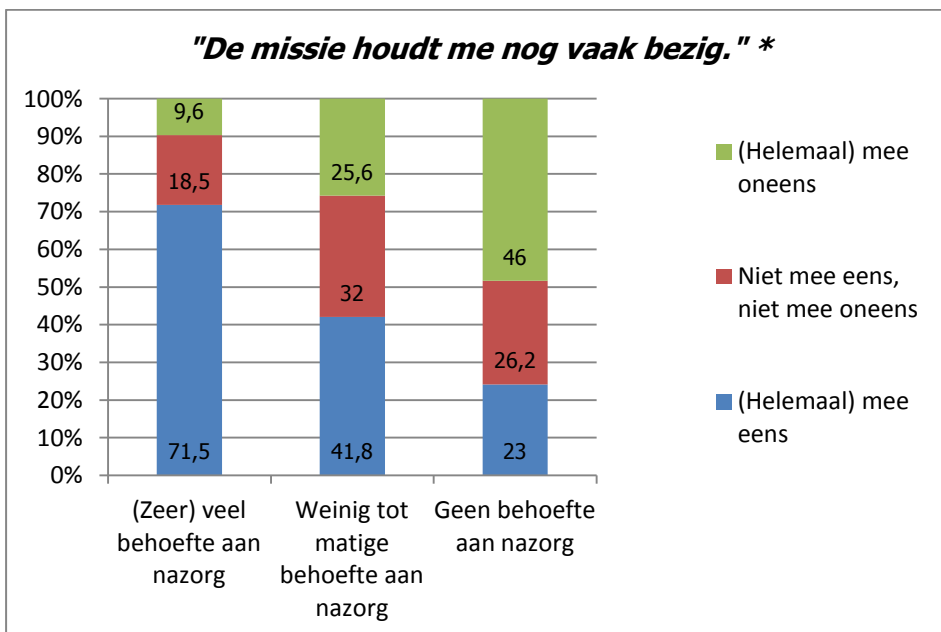
Figuur 2 "Ik ben trots op mijn inzet tijdens de missie." * $\chi^2 (10, N = 3109) = 44,22 p < .001$

Wat betreft deze stelling ontlopen de antwoordpercentages elkaar niet veel. Er is een significant, maar zwak verband tussen de mate van behoefte aan nazorg en de mate waarin men het met deze stelling eens is.

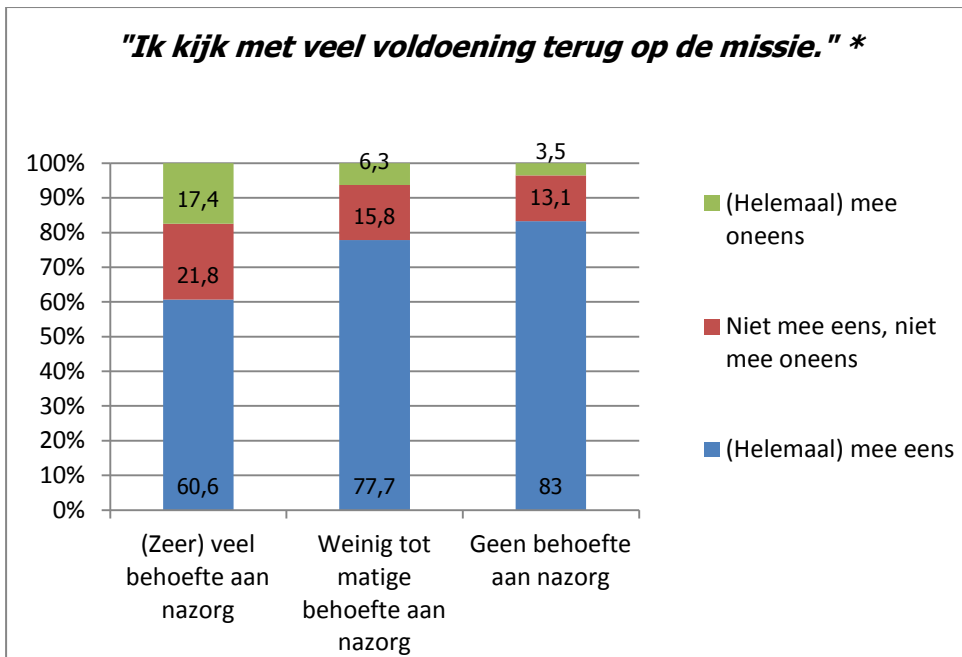
Figuur 3 "Ik praat graag over mijn ervaringen die ik heb opgedaan tijdens de missie." * $\chi^2(10, N = 3109) = 109,80 p < .001$

De meningen van de drie groepen over deze stelling verschillen significant van elkaar. In de groep met veel tot zeer veel behoefte aan nazorg is een groter percentage het oneens met deze stelling dan in de andere twee groepen, die meer onverschillig staan ten opzichte van de stelling.

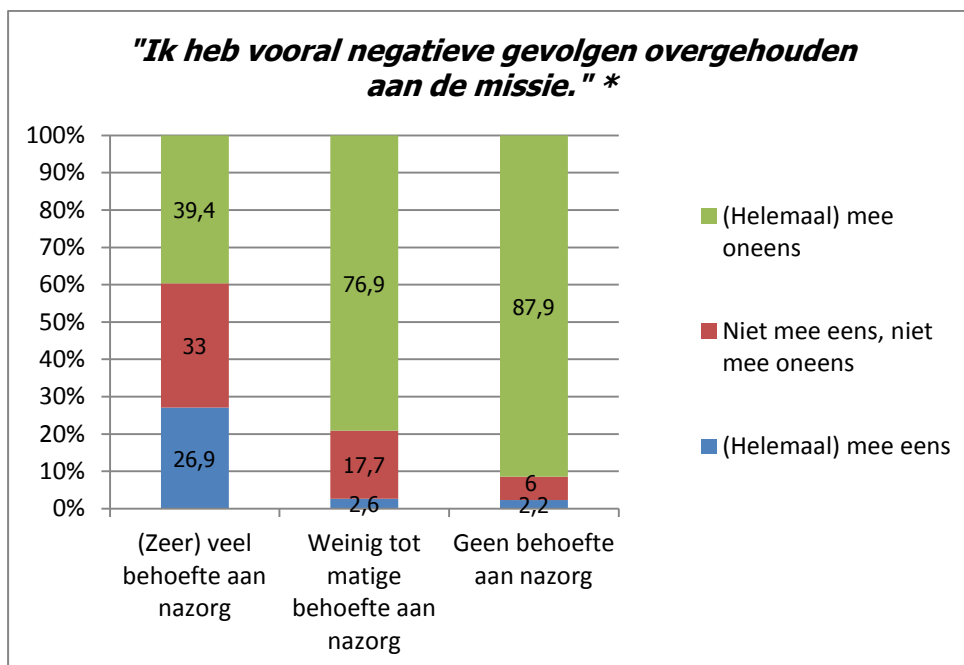
Figuur 4 "De missie houdt me nog vaak bezig." * $\chi^2(10, N = 3109) = 638,21 p < .001$

Zoals wellicht te verwachten is, is in bovenstaand staafdiagram duidelijk te zien dat de mate waarin men het met deze stelling eens is afneemt naarmate de behoefte aan nazorg minder is.

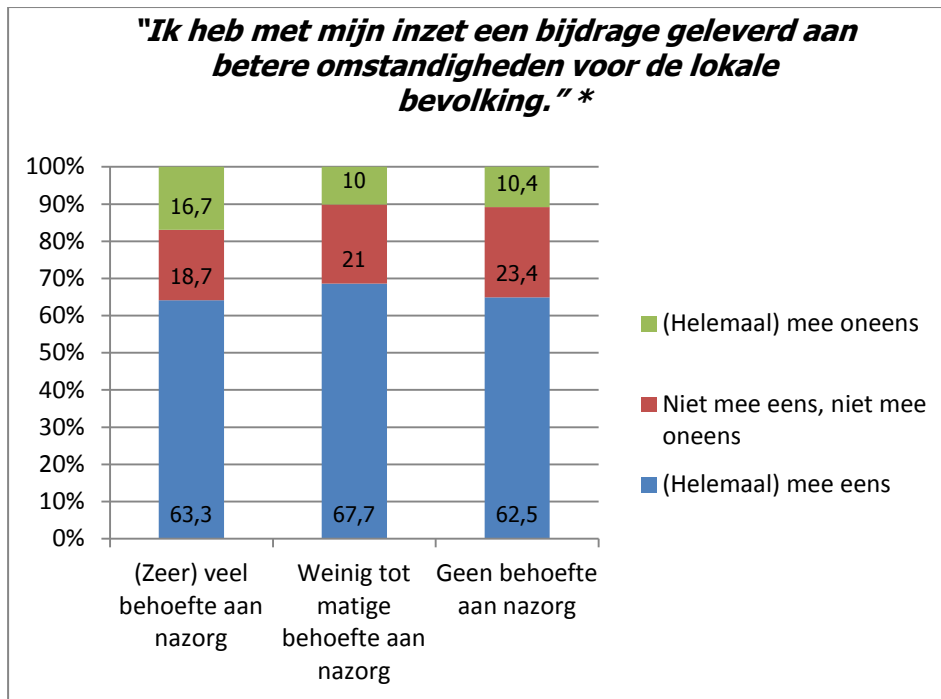
Figuur 5 "Ik kijk met veel voldoening terug op de missie." * $\chi^2 (10, N = 3109) = 145,58 p < .001$

Hoe kleiner de behoefte aan nazorg, hoe groter de kans dat men het met deze stelling eens is.

Figuur 6 "Ik heb vooral negatieve gevolgen overgehouden aan de missie." * $\chi^2 (10, N = 3109) = 815,53 p < .001$

In bovenstaande grafiek is duidelijk te zien dat deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg het veel vaker (helemaal) eens zijn met deze stelling dan de veteranen met minder of geen behoefte aan nazorg. Tegelijkertijd is het belangrijk op te merken dat in de groep van deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg 39,4% het (helemaal) oneens is met deze stelling en dus niet alleen maar negatieve gevolgen heeft overgehouden aan de missie.

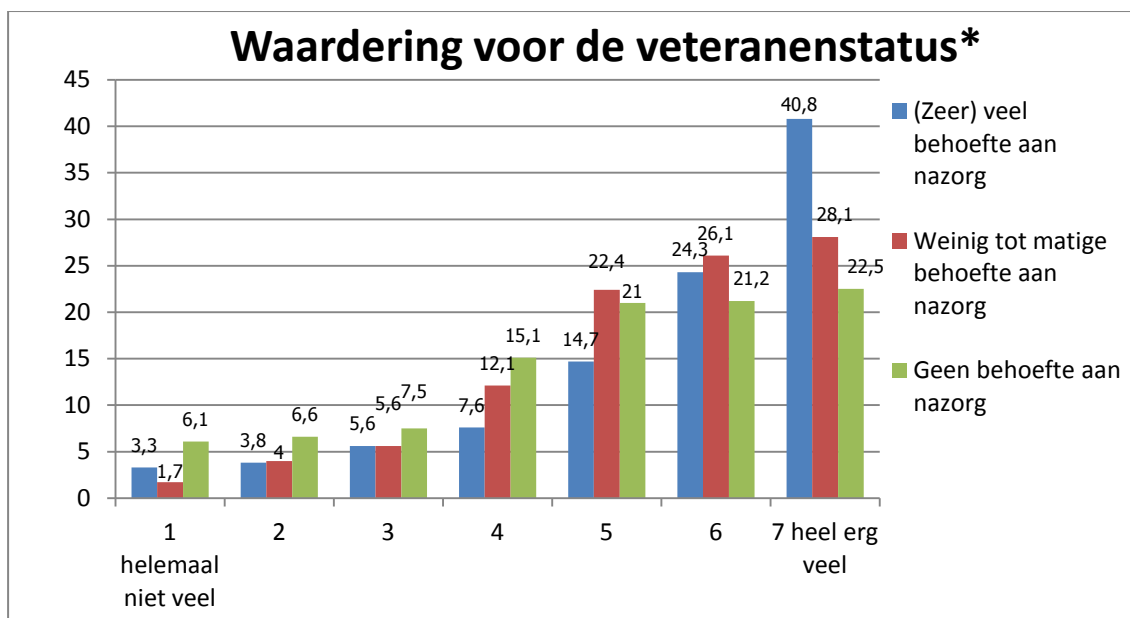

*Figuur 7 "Ik heb met mijn inzet een bijdrage geleverd aan betere omstandigheden voor de lokale bevolking." * $\chi^2(10, N = 3109) = 52,54 p < .001$*

Degenen met (zeer) veel behoefte aan nazorg zijn het meest oneens met deze stelling, daarna degenen zonder behoefte en ten slotte degenen met matig tot weinig behoefte. Verder valt op dat degenen die aangeven onverschillig tegenover de stelling te staan in aantal toenemen naarmate de behoefte aan nazorg minder groot is.

3.2 Waarde status veteraan

In de enquête werd de persoonlijke waardering van de deelnemer voor de veteranenstatus uitgevraagd door een waardering te vragen op een schaal van 1 (de respondent waardeert de veteranenstatus helemaal niet veel) tot en met 7 (de respondent waardeert de veteranenstatus heel erg veel). Het verschil van waardering voor de veteranenstatus tussen de drie groepen is significant. Naarmate men meer behoefte heeft aan nazorg, wordt de waardering voor de veteranenstatus groter. Zoals in figuur 8 valt te zien, schiet het percentage veteranen met (zeer) veel behoefte aan nazorg omhoog bij de hoogste waarderingen voor de status van veteraan.

Figuur 8 Waardering voor de veteranenstatus * $\chi^2 (12, N = 3109) = 121,99 p < .001$

Van de 449 respondenten met (zeer) veel behoefte aan nazorg schreven er 371 deelnemers een toelichting bij de vraag over de waardering voor de veteranenstatus. Deze reacties zijn onderverdeeld in zes categorieën.

3.2.1. De positieven

Zoals te verwachten valt aan de hand van figuur 8 geeft de grootste groep, bestaande uit 183 personen (40,8%), in de toelichting aan positief te staan ten opzichte van de veteranenstatus. De meesten van hen geven aan dat hun missie een indrukwekkende tijd is geweest, die hen levenservaring heeft gebracht die niet-veteranen misschien wel nooit opdoen in hun leven. Ze geven aan (eindelijk) erkenning te voelen hiervoor vanuit de overheid, hun directe omgeving en de gehele maatschappij:

"Ieder mens wil gewaardeerd worden. En dan zeker iemand die onder meestal moeilijke en/of levensbedreigende omstandigheden zijn/haar werk heeft gedaan."

Sommigen zeggen zelfs dat deze erkenning hen helpt om over trauma's heen te komen. Verder vindt deze groep veteranen dat zij dit respect verdienen, omdat zij hun leven op het spel hebben gezet om in naam van het vaderland levens van anderen te redden. Ook vinden ze het fijn dat de veteranenstatus een gevoel van verbondenheid met andere veteranen met zich meebrengt, het gevoel 'ergens bij te horen.'

3.2.2 De trotse veteranen

Een kleinere groep van 65 personen (14,5%) geeft expliciet aan trots te zijn op wat men tijdens de missie heeft gedaan of op het feit dat men überhaupt op missie is geweest. Zo zijn ze trots dat ze iets hebben kunnen betekenen, trots op de persoonlijke loopbaan of prestatie en trots op het dienen van het vaderland. Duidelijk is in ieder geval dat zij de veteranenstatus met trots associëren:

"Trots op het feit, dat ik me heb willen inzetten voor anderen, niet de makkelijkste weg heb gekozen ter invulling van de dienstplicht, bereid ben geweest gevaar te trotseren (hijacking doorstaan)."

3.2.3 De negatieven

Een ongeveer net zo grote groep van 62 personen (13,8%) staat negatief tegenover de veteranenstatus. Ze vinden onder meer dat de status weinig uitmaakt: er is nog altijd veel onbegrip in de samenleving. Hier klinkt soms wat verbittering in de geschreven teksten door:

"Wat maakt het nog uit in een maatschappij waar toch geen fatsoen en respect meer is te vinden, een maatschappij waar iedereen een mening heeft en moet hebben. Waar mensen liever afgeven op militairen dan ze te eren."

Ook vinden sommige van deze veteranen dat de mensen die weinig hebben betekend 'lopen te pronken' met hun veteranenstatus ten koste van anderen die het zwaar hebben gehad. Anderen vonden hun missie nutteloos en zijn dus niet trots op hun veteranenstatus, sommigen voelen zich in de steek gelaten door defensie en hebben daardoor negatieve associaties met hun veteranenstatus.

3.2.4 De onverschilligen

Een wat kleinere groep van 37 deelnemers (8,2%) geeft aan onverschillig te staan tegenover de veteranenstatus. Zij voelen zich bijvoorbeeld geen veteraan omdat ze 'niet veel hebben meegemaakt' of 'gewoon hun werk deden':

"Het is fijn dat het erkend wordt. Maar aan de andere kant denk ik: ik heb gewoon mijn werk gedaan. Politie of brandweer kom je ook vaak in gevaarlijke situaties tegen."

Enkelen van hen voelen zich te jong voor de veteranenstatus. Verder geven sommigen aan er persoonlijk geen waarde aan te hechten, maar het bestaan van de veteranenstatus op zich wel te waarderen.

3.2.5 De vraagtekensetters

Een zeer kleine groep bestaande uit 14 respondenten (3,1%) stelt in het geschreven commentaar de veteranenstatus ter discussie. Zij hebben het gevoel dat ze er zelf niet bij zouden moeten horen, of denken juist dat anderen vinden dat zij geen echte veteraan zijn. Verder stellen enkelen dat de veteranenstatus 'niet veel voorstelt' omdat er 'zoveel mensen veteraan zijn'.

3.2.6 Persoonlijk

Ten slotte geeft een zeer kleine groep van tien deelnemers (2,2%) een toelichting die niet zozeer ingaat op hun waardering voor de veteranenstatus, maar meer op hun persoonlijke achtergrond.

4 Erkenning en waardering

Dit hoofdstuk gaat in op de erkenning en waardering die de deelnemers ervaren vanuit de omgeving en de behoefte die zij hebben aan erkenning en waardering.

4.1 Begrip door omgeving

In onderstaande tabel wordt het door de deelnemers ervaren begrip van het Nederlandse volk, de Nederlandse politiek, de media, de commandant van de eenheid, collega-veteranen, familie en vrienden en lokale bevolking in het uitzendgebied gepresenteerd. Over het algemeen kan gezegd worden dat naarmate de veteraan meer behoefte heeft gehad aan nazorg, de kans groter wordt dat hij of zij onvoldoende begrip vanuit de hier genoemde groepen uit de samenleving ervaart. Dit verband is het sterkst wat betreft het begrip van familie en vrienden.

Tabel 7 Begrip omgeving

Begrip omgeving	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg
Nederlandse bevolking*			
Voldoende	11,8%	16,8%	24,1%
Neutraal	32,3%	42,9%	44,8%
Onvoldoende	50,6%	35,0%	21,8%
Nederlandse politiek*			
Voldoende	12,2%	17,8%	24,9%
Neutraal	27,2%	37,9%	36,3%
Onvoldoende	57,0%	39,5%	31,6%
Media*			
Voldoende	12,7%	13,4%	18,6%
Neutraal	29,0%	43,7%	43,0%
Onvoldoende	54,1%	38,0%	27,9%
Commandant van de eenheid*			
Voldoende	58,1%	66,5%	71,7%
Neutraal	20,7%	22,0%	18,7%
Onvoldoende	16,9%	7,8%	4,4%
Collega-veteranen*			
Voldoende	80,4%	80,0%	77,4%
Neutraal	14,0%	14,4%	15,0%
Onvoldoende	3,3%	1,5%	1,0%
Familie en vrienden*			
Voldoende	40,3%	60,2%	68,4%
Neutraal	31,6%	27,7%	23,8%
Onvoldoende	27,2%	10,8%	6,0%

Lokale bevolking in het uitzendgebied* <i>X² (6, N =3109) = 101,71 p<.001</i>			
Voldoende	37,4%	33,8%	36,9%
Neutraal	35,9%	38,9%	34,2%
Onvoldoende	20,7%	15,5%	9,1%

* X² (6, N =3109) = 155,20 p<.001 (Nederlandse bevolking), X² (6, N =3109) = 109,22 p<.001 (Nederlandse politiek), X² (6, N =3109) = 134,23 p<.001 (media), X² (6, N =3109) = 82,38 p<.001 (commandant van de eenheid), X² (6, N =3109) = 29,31 p<.001 (collega-veteranen), X² (6, N =3109) = 185,58 p<.001 (familie en vrienden)

4.2 Waardering door omgeving

Net als bij het ervaren van begrip, kan gezegd worden dat naarmate de behoefte aan nazorg toeneemt, de kans groter wordt dat de waardering vanuit de omgeving onvoldoende geacht wordt. Dit verband is wederom het sterkst in geval van familie en vrienden.

Tabel 8 Waardering door omgeving

Waardering omgeving	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg
Nederlandse bevolking*			
Voldoende	14,3%	17,3%	25,8%
Neutraal	36,3%	48,1%	43,1%
Onvoldoende	44,5%	29,3%	20,0%
Nederlandse politiek*			
Voldoende	14,0%	19,9%	26,1%
Neutraal	29,6%	40,0%	37,3%
Onvoldoende	53,7%	35,2%	27,9%
Media*			
Voldoende	13,4%	14,5%	19,4%
Neutraal	34,1%	45,0%	44,1%
Onvoldoende	48,6%	35,6%	26,8%
Commandant van de eenheid*			
Voldoende	61,9%	71,1%	76,6%
Neutraal	20,3%	19,1%	15,0%
Onvoldoende	15,1%	6,6%	4,4%
Collega-veteranen*			
Voldoende	81,7%	80,4%	79,1%
Neutraal	12,2%	14,3%	13,5%
Onvoldoende	3,6%	1,8%	0,9%
Familie en vrienden*			
Voldoende	55,0%	68,7%	73,5%
Neutraal	25,6%	24,5%	21,0%

Onvoldoende	18,0%	5,6%	3,3%
Lokale bevolking in het uitzendgebied*			
Voldoende	40,8%	37,8%	38,8%
Neutraal	37,4%	38,2%	35,1%
Onvoldoende	16,9%	14,1%	7,5%

* $\chi^2 (6, N = 3109) = 151,96$ $p < .001$ (Nederlandse bevolking), $\chi^2 (6, N = 3109) = 124,58$ $p < .001$ (Nederlandse politiek), $\chi^2 (6, N = 3109) = 100,65$ $p < .001$ (media), $\chi^2 (6, N = 3109) = 76,95$ $p < .001$ (commandant van de eenheid), $\chi^2 (6, N = 3109) = 34,25$ $p < .001$ (collega-veteranen), $\chi^2 (6, N = 3109) = 138,96$ $p < .001$ (familie en vrienden), $\chi^2 (6, N = 3109) = 101,39$ $p < .001$ (lokale bevolking in het uitzendgebied)

4.3 Steun tijdens en na de uitzending

Opvallend is dat de deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg de steun tijdens en na de missie van zowel de leidinggevende, collega's en het thuisfront vaker als onvoldoende ervaren. De groep met weinig tot matige behoefte aan nazorg heeft dit ook weer vaker als onvoldoende ervaren dan de groep zonder behoefte aan nazorg. Het verband tussen het ervaren van steun tijdens en na de missie en de behoefte aan nazorg is in het geval van de leidinggevende het sterkst.

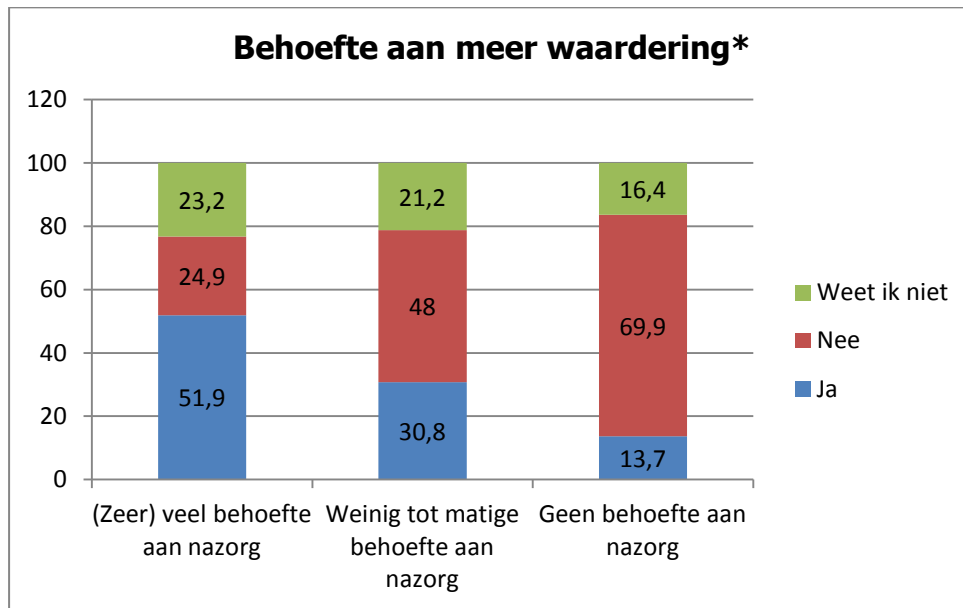
Tabel 9 Steun tijdens en na de uitzending door leidinggevende, collega's en het thuisfront

Steun tijdens en na de uitzending	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg
Leidinggevende*			
Voldoende	31,0%	49,8%	62,1%
Neutraal	24,1%	28,5%	24,8%
Onvoldoende	43,9%	20,0%	10,6%
Collega's*			
Voldoende	54,3%	70,8%	77,6%
Neutraal	21,6%	20,5%	17,4%
Onvoldoende	24,1%	7,4%	3,0%
Thuisfront*			
Voldoende	59,2%	82,4%	86,6%
Neutraal	23,6%	13,2%	11,3%
Onvoldoende	17,1%	3,9%	1,7%

* $\chi^2 (6, N = 3109) = 258,40$ $p < .001$ (leidinggevende), $\chi^2 (6, N = 3109) = 222,73$ $p < .001$ (collega's), $\chi^2 (6, N = 3109) = 234,70$ $p < .001$ (thuisfront)

4.4 Behoefte aan meer waardering

Het in figuur 9 gepresenteerde verschil van mening tussen de drie groepen is significant. De deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg geven aan een grotere behoefte te hebben aan meer waardering dan de andere groepen.

Figuur 9 Behoefte aan meer waardering * $\chi^2 (4, N = 3109) = 343,81 p < .001$

Op de vraag "waarom heeft u behoefte aan meer waardering?" hebben 236 respondenten met (zeer) veel behoefte aan nazorg een toelichting geschreven. Deze toelichtingen kunnen in vier groepen ingedeeld worden.

4.4.1 "Graag meer waardering van..."

Bijna de helft van hen, namelijk 106 deelnemers (44,9%), geeft in de toelichting aan meer waardering te verlangen van een specifieke groep. Een meerderheid verlangt naar meer waardering vanuit de Nederlandse bevolking. Zij geeft aan een beperkt inlevingsvermogen te ervaren bij de Nederlander. De medemens staat vaak al met hun oordeel klaar zonder te luisteren naar wat de veteranen echt hebben meegemaakt. Ook wordt de impact van gebeurtenissen door hen vaak onderschat.

De Nederlandse burgers oordelen bovendien kritisch over missies waar ze eigenlijk niet zoveel vanaf weten. Dit gebrek aan kennis van zowel de Nederlandse burger als de Nederlandse overheid wat betreft de missies wordt door tien respondenten in deze groep expliciet genoemd in hun toelichting. Meer kennis zou volgens hen tot meer waardering moeten leiden:

"Mensen weten vaak niet dat er doden en gewonden zijn gevallen bij de missie UNIFIL, het wordt als vakantie gezien. Als ik er iets over vertel wordt het stil en hoor je: 'ja maar dat wisten we niet'."

Een derde van de groep respondenten die graag meer waardering wil, zegt vooral te weinig waardering te hebben ervaren van de overheid, in het bijzonder van defensie. Hun (psychische) problemen na de uitzending zijn niet serieus genoeg genomen of ze zijn teleurgesteld in de regelingen die er voor hen waren. Ook is er bij sommigen van hen de indruk dat de politiek niets geeft om de militairen.

Een aantal veteranen zegt graag meer waardering te willen voelen vanuit hun collega's of leidinggevenden. De leidinggevenden zouden niet genoeg waardering tonen voor hun inzet en militairen die (nog) niet zijn uitgezonden zouden vaak maar weinig begrip kunnen opbrengen voor hun uitgezonden collega's. Ook is er soms competitie onder veteranen welke missie het zwaarst was en de waardering het meest verdient.

4.4.2 "We hebben een prestatie geleverd"

Iets minder dan een derde van de personen, namelijk 70 deelnemers (29,7%), die bij deze vraag een toelichting hebben geschreven geeft aan meer waardering op prijs te stellen omdat ze toch een hele prestatie hebben geleverd.

Sommigen geven aan het gevoel te hebben een offer te hebben gebracht voor het vaderland of zeggen dat de missie een enorme indruk heeft achtergelaten en hun leven soms zelfs veranderd heeft. Ze vragen meer algemene waardering in ruil voor dat offer. Anderen leggen juist de nadruk op het feit dat ze iets goeds hebben gedaan en daarom meer waardering verdienen:

"Omdat we goede dingen doen en waardering geeft vertrouwen."

Ook wordt er door een aantal respondenten expliciet aangegeven dat meer waardering hen zou helpen met het verwerken van traumatische gebeurtenissen:

"Ik ben in behandeling bij Centrum 45 omdat bij mij na jaren van aanmodderen PTSS is geconstateerd. Ik merk dat de waardering van medeveteranen en de waardering van de specialisten mij enorm helpen bij het verwerken van verschillende trauma's. Voor het eerst in mijn leven spreken mensen naar mij uit dat het in die tijd met de middelen die we hadden een enorme prestatie is geweest om op je 18^e 6 maanden op missie te gaan, dat doet me goed."

4.4.3 "Vergeeten missies"

Verder noemt een groep van achttien respondenten (7,6%) hun missie als vergeten of ondergewaardeerde missie, die meer waardering verdienen dan zij nu krijgen. Hier worden onder meer de missies naar voormalig Joegoslavië, de eerste missie naar Afghanistan, MFO en UNIFIL genoemd als ondergewaardeerde of vergeten missies.

4.4.4 Overig

Ten slotte zijn er 42 respondenten (17,8%) die in hun toelichting 'weet niet' of woorden van gelijke strekking hebben geschreven.

De manieren waarop volgens de deelnemers deze extra waardering geuit zou kunnen worden zijn gepresenteerd in tabel 10.

Tabel 10 Vormen van waardering

Vormen van waardering	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg
Aandacht media	53,2%	60,3%	44,5%
Nederlandse Veteranendag	30,9%	51,7%	45,7%
Anders	46,4%	37,6%	39,3%
Medaille	39,9%	33,9%	33,5%
Monument	16,7%	15,1%	13,3%
Weet niet	7,3%	9,3%	8,7%

In tabel 11 is weergegeven wat de deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg opschreven bij de antwoordoptie 'anders, namelijk...' op de vraag hoe meer waardering tot uitdrukking zou kunnen komen. Van hen zeggen 30 deelnemers (27,5%) vooral praktische steun te missen, zoals financiële toelagen, kortingen maar ook georganiseerde reünies. Een kleinere groep, 18 deelnemers (16,5%) zegt vooral meer waardering van het Nederlandse volk te willen zien. Deze waardering zou meer 'spontaan' moeten zijn. De top drie wordt afgesloten met de wens voor betere nazorg als blijk van waardering.

Tabel 11 Andere vormen van waardering genoemd in groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg

Andere vormen van waardering (N=109)	Percentage
Praktische steun (financiële vergoedingen, betere regelingen pensioenen, kortingen, vrijstellingen, georganiseerde reünies)	27,5%
Meer waardering van het Nederlandse volk	16,5%
Betere nazorg	15,6%
Meer aandacht en eerlijkheid vanuit defensie en de politiek	14,7%
Speciale aandacht voor een bepaalde missie of meer persoonlijke aandacht	11,9%
Meer bekendheid creëren bij Nederlandse volk via bv de media of scholen	11,9%
Overig	1,8%
Totaal	99,9%

Wanneer de antwoorden vergeleken worden met die van de gehele groep deelnemers, valt op dat zij dezelfde nummer één hebben: praktische steun werd ook onder alle leden van het veteranenpanel het meest genoemd. De grotere waardering van het Nederlandse volk wordt relatief gezien echter veel minder genoemd in de gehele groep (16,5% in de groep met grote behoefte aan nazorg ten opzichte van 4,6% in het gehele responsbestand), net als betere nazorg (15,6% ten opzichte van 8,3%).

5 Steun en nazorg

Dit hoofdstuk gaat in op de toelichtingen over de behoefte aan nazorg van de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg. Tevens wordt de mate waarin de drie groepen veteranen bekend zijn met informatie- en contactmogelijkheden belicht en met elkaar vergeleken.

5.1 Behoeftte aan steun en nazorg

In totaal hebben 374 respondenten met (zeer) veel behoefte aan nazorg een toelichting geschreven over deze behoefte. Deze antwoorden zijn in verschillende categorieën in te delen.

5.1.1 Onvoldoende en moeilijk toegankelijke nazorg

De grootste groep, namelijk 97 respondenten (25,9%), beklagt zich in de toelichting over de lage toegankelijkheid van de nazorg of over het feit dat wat er geboden werd niet voldoende was:

"Het is te kort door de bocht om te zeggen dat militairen zelf moeten aankloppen voor een verdere nazorg."

Sommigen geven aan dat in 'hun tijd' de nazorg slecht geregeld was, maar dat dat nu wel verbeterd is. Anderen zeggen dat bijvoorbeeld korte groeps gesprekken niet genoeg en geen geschikte vorm van nazorg waren. Weer anderen leggen uit dat zij zelf ook niet goed om nazorg gevraagd hebben, vaak omdat zij daar te trots voor waren of dachten dat ze er zelf wel uit zouden komen. Sommigen van hen vinden dat defensie meer had kunnen doen om hen toch van nazorg te voorzien.

Dergelijke antwoorden komen vooral voor bij veteranen van wat oudere missies, zoals UNIFIL (35%¹), Cambodja (17,4%²) en MFO (21,4%²). Maar ook bij de wat recentere missies, zoals de Kosovo-crisis, wordt dit regelmatig genoemd (22,2%²). Bij de meest recente missies, namelijk die naar Irak en Afghanistan, beschrijft ruim een tiende van de respondenten die op (één van) deze missies zijn geweest de nazorg als onvoldoende en ontoegankelijk.

5.1.2 Beschrijving klachten

Een grote groep van 88 deelnemers (23,5%) omschrijft in de toelichting de klachten die men ondervond nadat men huiswaarts was gekeerd:

"Op het moment dat je thuis onder je auto gaat kijken of er draadjes hangen die duiden op een bom, dan is er iets goed mis."

Dit varieert van omschrijvingen van specifieke fysieke en psychische klachten tot omschrijvingen als 'ik kon moeilijk weer terugkomen in de maatschappij.' Hiermee wordt bedoeld dat men moeilijk weer kon wennen aan de Nederlandse samenleving, niet alleen door persoonlijke aanpassingsproblemen, maar ook door bijvoorbeeld moeite te hebben om een nieuwe baan te vinden.

5.1.3 Verhaal niet kwijt kunnen

Door 55 respondenten (14,7%) wordt in de toelichting het onbegrip beschreven dat zij ervoeren toen zij weer in Nederland waren. Ze konden hun verhaal niet kwijt en zien dit als een van de oorzaken van hun grote behoefte aan nazorg door professionals of medeveteranen:

"Ik kon mijn verhaal niet kwijt en met collega's ging dat ook niet, gezien de machocultuur binnen je eenheid."

Met name degenen die op kleinere missies zijn geweest (18,9%²), maar ook degenen die uitgezonden werden ten tijde van de Tweede Golfoorlog (33,3%²) beschrijven dat zij hun verhaal niet kwijt konden of zich onbegrepen voelden als zij probeerden om er met mensen in hun omgeving over te praten.

5.1.4 Beschrijving soort hulp

In de toelichting wordt door 46 respondenten (12,3%) beschreven wat zij hebben gedaan om van hun problemen af te komen. De meesten van hen hebben dat gedaan door een professionele behandeling te ondergaan: veel van hen geven aan dat zij hulp zochten via het vangnet van defensie:

¹ Percentage van totaal aantal deelnemers aan deze missie binnen de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg

"Na mijn terugkeer ging ik heel langzaam door het lint, heb toen op aanraden van mijn familie bij defensie hulp gezocht en ook gekregen. Ik ben blij dat defensie dat voor mij gedaan heeft."

Anderen zijn zelf op zoek gegaan naar een psycholoog of psychiater om van hun problemen af te komen. Weer anderen hebben hun problemen kunnen verwerken door met naasten te praten of bepaalde activiteiten te ondernemen.

5.1.5 Beschrijving traumatische gebeurtenissen

In totaal beschrijven 41 personen (11%) de gebeurtenissen die zij tijdens de uitzending meemaakten en die voor hen tot de grote behoefte aan nazorg hebben geleid:

"Midden in een zware beschieting terechtgekomen, zelf zwaar beschoten, over tientallen doden heen moeten rijden. Dit heeft een chronische PTSS veroorzaakt."

5.1.6 Hulpvraag kwam pas jaren later op

De kleinste groep, namelijk 21 respondenten (5,6%), zegt dat de hulpvraag bij hen pas jaren later op kwam:

"Ben er na jaren pas achter gekomen dat de uitzending naar Libanon een grotere impact heeft gehad op mijn leven dan dat ik direct naar terugkeer beseft heb."

Dit beschrijven vooral degenen die op kleinere missies gingen (6%²) en de respondenten die voor UNIFIL naar Libanon (10,8%³) gingen.

5.1.7 Overig

Ten slotte geven 26 respondenten (7%) uiteenlopende toelichtingen. Een deel hiervan gaat over een tekort aan nazorg voor het thuisfront. Anderen geven aan dat zij veranderd zijn door de missie en daardoor veel behoefte hadden aan nazorg. Weer anderen beschrijven hun missie, hun leven na de missie of geven aan geen toelichting te kunnen geven of dat 'liever niet' te doen.

5.2 Bekendheid met informatie- en contactmogelijkheden

Over het algemeen zijn de deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg iets beter op de hoogte wat betreft contactmogelijkheden dan de deelnemers in de andere groepen. Uitzondering hierop betreffen reünies en, merkwaardig genoeg, informatie en voorlichting over psychische gevolgen van de uitzending. Opvallends is ook dat maar 54,8% van hen bekend is met het CAP.

Tabel 12 Bekendheid met informatie en contact

Bekendheid met informatie en contact	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg
Reünie	77,2%	81,7%	85,4%
Centraal Aanmeldpunt Veteraneninstituut (CAP)	54,8%	50,9%	51,5%
Informatie/voorlichting psychische gevolgen uitzending	36,8%	38,4%	42,3%
Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV)	36,6%	32,4%	35,0%
Ondersteuning door kameraden/veteranen	32,8%	31,6%	30,3%
Gespreksgroepen (de Basis)	39,5%	29,5%	27,9%
Geen van bovenstaande	17,1%	15,3%	16,6%

² Percentage van totaal aantal deelnemers aan deze missie binnen de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg

6 Contact

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het contact met andere veteranen, de behoefte hieraan en de vraag in hoeverre de deelnemers zelf iets zouden willen doen voor andere veteranen.

6.1 Contact met andere veteranen

De percentages in de verschillende groepen van hen die wel of geen contact met andere veteranen hebben, ontlopen elkaar niet veel. Opvallend is dat wanneer de percentages worden vergeleken met die van de gehele groep, de deelnemers zonder behoefte aan nazorg minder contact lijken te hebben met andere veteranen dan de gemiddelde deelnemer. De deelnemers in de groepen met weinig tot (zeer) veel behoefte aan nazorg hebben juist iets vaker contact met andere veteranen dan de gemiddelde respondent.

Tabel 13 Contact met andere veteranen

Contact met andere veteranen*	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg	Gehele deelnemersgroep
Ja	66,1%	66,6%	61,2%	64,6%
Nee	33,2%	33,1%	38,6%	35,1%
Weet ik niet	0,7%	0,3%	0,2%	0,3%

* $\chi^2(4, N=3109) = 12,52 p = .014$

6.2 Manieren van contact

Naarmate de behoefte aan nazorg groter is, heeft men vaker via de e-mail of telefoon contact met andere veteranen, net als via internet, in veteranencafés of op de Veteranendag, terwijl het lijkt alsof men minder vaak via reünies en persoonlijk contact andere veteranen ontmoet.

Tabel 14 Manieren van contact met andere veteranen

Manieren contact met andere veteranen	(Zeer) veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg	Gehele deelnemersgroep
Via e-mail of telefonisch	63,3%	57,3%	50,2%	55,2%
Reünie	41,8%	48,4%	54,2%	49,4%
Via internet/websites	30,0%	24,3%	18,5%	23,4%
Persoonlijk contact	15,5%	23,7%	22,8%	22,2%
Anders	15,8%	8,5%	7,5%	9,2%
Via veteranencafés	10,4%	6,5%	4,4%	6,4%
Collega's	5,4%	5,1%	4,4%	4,9%
Veteranendag	6,4%	3,4%	3,3%	4,1%
Sociale netwerken	3,0%	3,6%	2,2%	2,9%
Andere veteranenactiviteiten	3,4%	2,1%	2,5%	2,7%
Weet niet	0,7%	0,5%	1,2%	0,8%

Van de deelnemers in de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg hebben 144 deelnemers een toelichting geschreven op de aangekruiste antwoordoptie 'anders, namelijk...'. Opvallend is dat de twee meest genoemde 'andere' manieren van veteranen ontmoeten beiden een antwoordoptie waren in de meerkeuzevraag (zie tabel 14), waarop de groep met (zeer) veel behoefte lager scoorde dan de andere twee groepen. De grootste groep van 43 deelnemers (29,9%) met (zeer) veel behoefte aan nazorg geeft namelijk aan andere veteranen te ontmoeten doordat ze bevriend met hen zijn. Dit zou onder de optie 'persoonlijk contact' kunnen vallen maar blijkbaar definiëren deze deelnemers vriendschap als een aparte categorie. Daarna zegt een grote groep, bestaande uit 31 respondenten (21,5%), andere

veteranen te ontmoeten bij reünies, veteranendagen of bijeenkomsten van hun verenigingen, welke tevens antwoordopties waren (zie bovenstaande tabel).

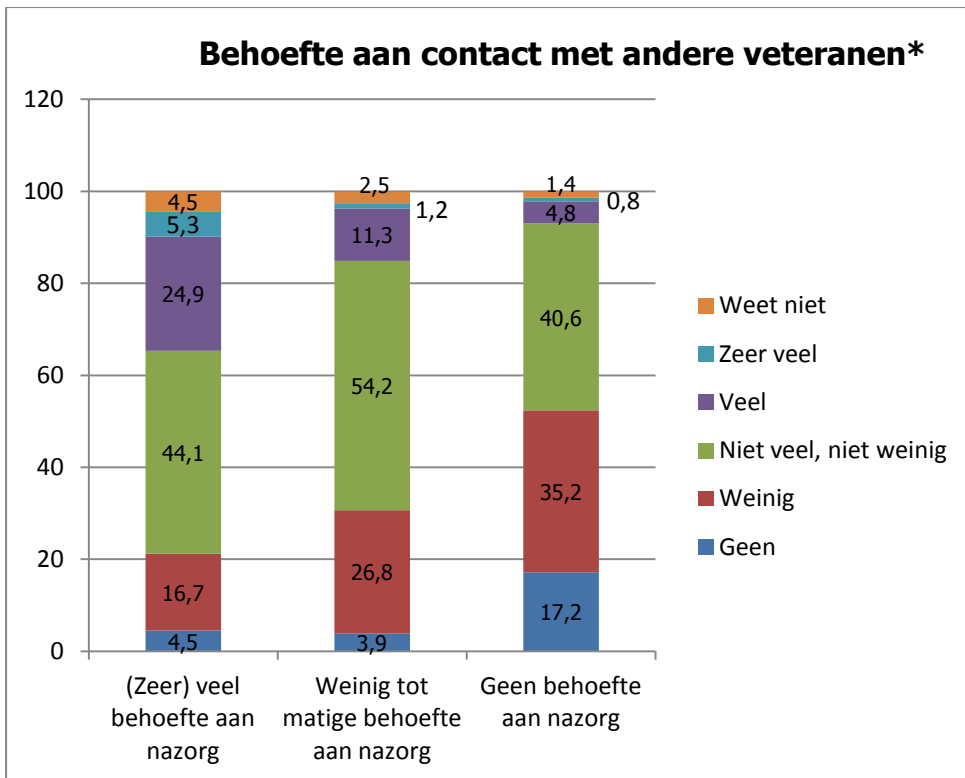
Wanneer de resultaten worden vergeleken met die van de gehele groep deelnemers, valt op dat in de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg een hoger percentage andere veteranen in therapie ontmoet (respectievelijk 7,6% en 2,1%), terwijl een veel kleiner percentage aangeeft andere veteranen via werk bij defensie tegen te komen (respectievelijk 2,8% en 8,5%). Ook ligt het percentage dat andere veteranen tegenkomt bij de (planning van) terugkeerreizen hoger dan in de totale groep (respectievelijk 4,1% en 0,1%).

Tabel 15 Andere manieren van contact houden met veteranen

Op welke manier onderhoudt u contact met andere veteranen? (N=144)	Percentage
Vriendschap	29,9%
Reünies, veteranendagen, herdenkingen, bijeenkomsten verenigingen	21,5%
Overig werk	10,4%
Internet (hyves, facebook) en overig (telefonisch, brieven)	7,6%
Therapie	7,6%
Veteranenorganisaties (projecten, bestuur e.d.)	6,3%
Terugkeerreis	4,1%
0-lijns hulp	4,1%
Werk (defensie, NATRES, COM, post-actieven, regimentsdiners, vlootdagen)	2,8%
Hoor nooit wat	2,1%
Incidenteel & toeval	2,1%
Literatuur (Checkpoint)	0,7%
Geen behoefte	0,7%
Totaal	99,9%

6.3 Behoefte aan contact

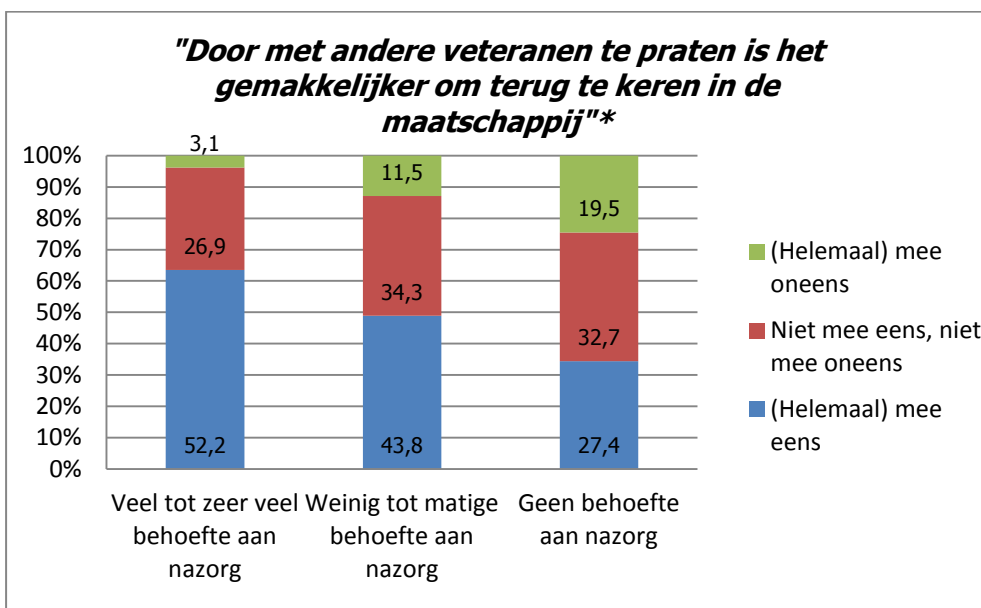
De verschillen tussen de groepen wat betreft behoefte aan contact met andere veteranen is significant. Er bestaat een sterk verband tussen de behoefte aan nazorg en de behoefte aan contact met andere veteranen die de deelnemer voelt: naarmate men meer behoefte heeft aan nazorg, neemt ook de behoefte aan contact met andere veteranen toe.

Figuur 10 Behoeftte aan contact met andere veteranen * $\chi^2 (10, N = 3109) = 395,25 p < .001$

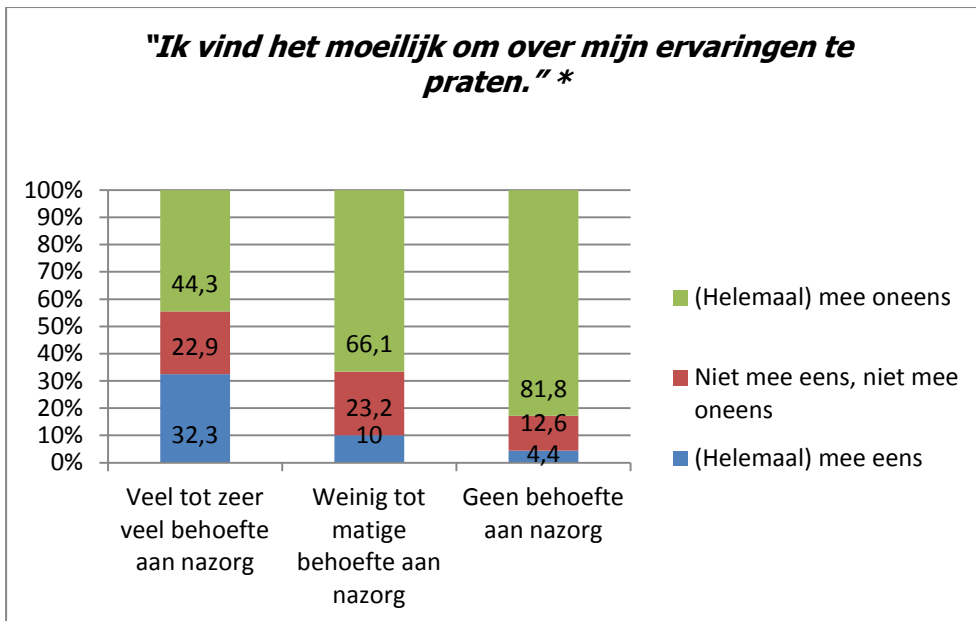
6.4 Stellingen

In de enquête kregen de deelnemers enkele stellingen voorgelegd wat betreft contact met andere veteranen en praten over de missie in het algemeen.

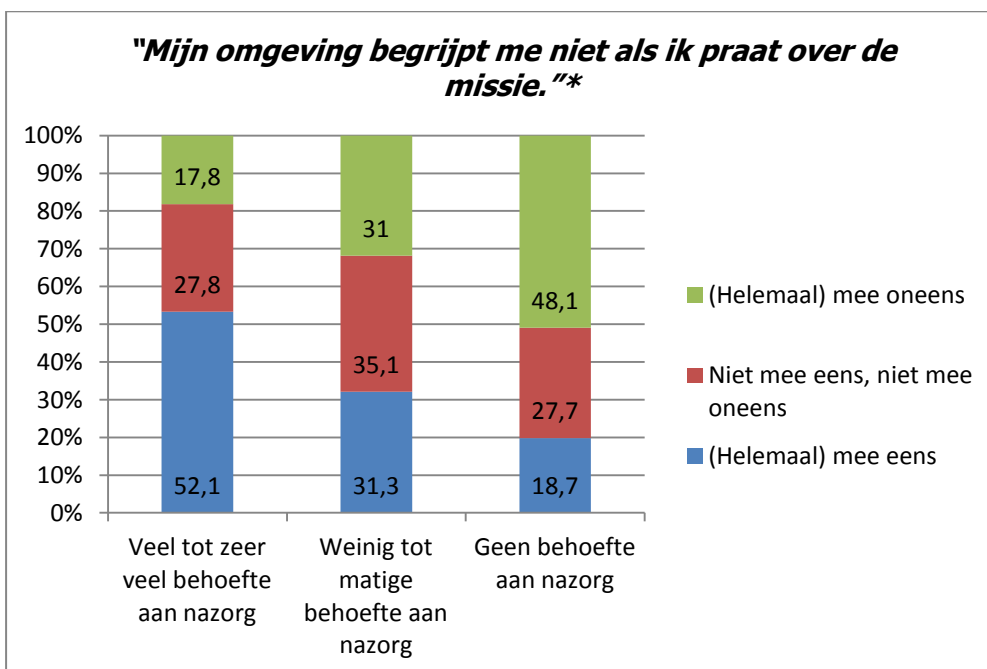
Figuur 11 "Door met andere veteranen te praten is het gemakkelijker om terug te keren in de maatschappij." * $\chi^2 (10, N = 3109) = 178,23 p < .001$

Hoe minder groot de behoefte aan nazorg, hoe minder men zich in deze stelling lijkt te kunnen vinden.

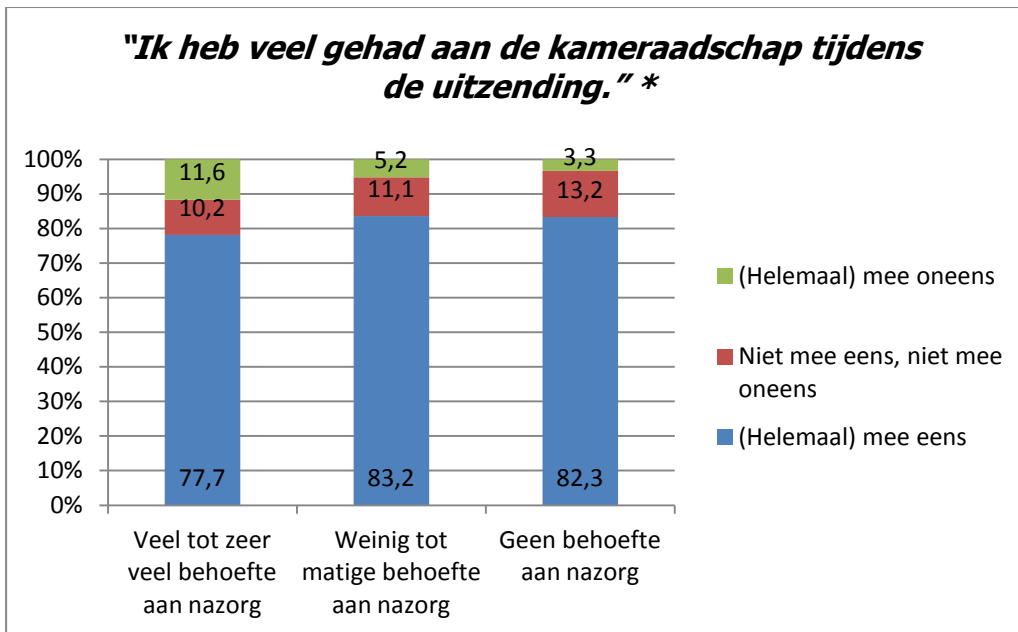
Figuur 12 "Ik vind het moeilijk om over mijn ervaringen te praten." $\chi^2(10, N = 3109) = 466,22 p < .001$

De mate waarin men het eens is met deze stelling neemt af naarmate de behoefte aan nazorg minder is.

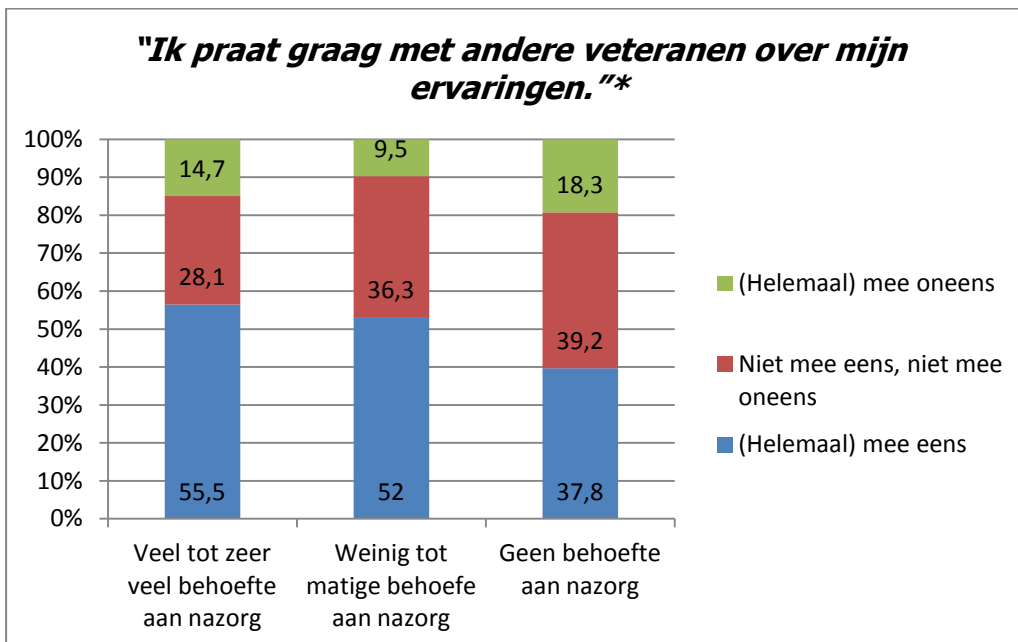
Figuur 13 "Mijn omgeving begrijpt me niet als ik praat over de missie." $\chi^2(10, N = 3109) = 350,83 p < .001$

Hoe meer behoefte men heeft aan nazorg, hoe minder begrip men ervaart vanuit de omgeving wanneer men spreekt over de missie.

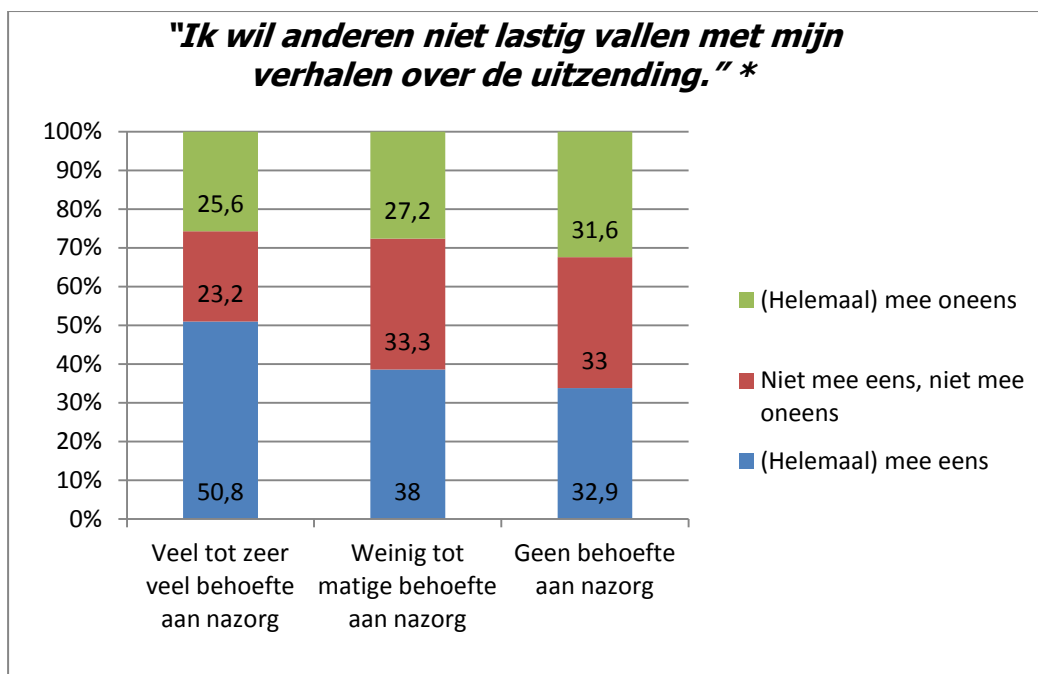
Figuur 14 "Ik heb veel gehad aan de kameraadschap tijdens de uitzending." * $\chi^2 (10, N = 3109) = 68,00$
 $p < .001$

De deelnemers in de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg zijn het iets vaker oneens met bovenstaande stelling.

Figuur 15 "Ik praat graag met andere veteranen over mijn ervaringen." * $\chi^2 (10, N = 3109) = 108,36$ $p < .001$

Hoe minder behoefte aan nazorg, hoe onverschilliger men lijkt te staan ten opzichte van deze stelling.

Figuur 16 "Ik wil anderen niet lastig vallen met mijn verhalen over de uitzending." * $\chi^2(10, N = 3109) = 90,30$ $p < .001$

Hoe minder behoefte men heeft aan nazorg, hoe minder groot de kans dat men het eens is met deze stelling.

6.5 Iets doen voor andere veteranen

Hoe meer behoefte men heeft aan nazorg, hoe vaker men antwoordt iets te willen betekenen voor andere veteranen, zoals te zien is in tabel 16.

Tabel 16 Andere veteranen ondersteunen

Andere veteranen ondersteunen	Veel tot zeer veel behoefte aan nazorg	Weinig tot matige behoefte aan nazorg	Geen behoefte aan nazorg	Gehele deelnemersgroep
Ja	34,1%	21,2%	15,3%	20,7%
Nee	10,5%	15,1%	29,0%	19,8%
Misschien	46,5%	51,4%	42,7%	47,3%
Weet ik niet	8,9%	12,3%	13,1%	12,2%

* $\chi^2(6, N = 3109) = 160,38$ $p < .001$

7 Conclusies

In deze rapportage zijn de deelnemers van de eerste peiling van het online veteranenpanel opgedeeld in drie groepen, al naar gelang het antwoord dat zij gaven op de vraag hoeveel behoefte zij hebben gehad aan nazorg na hun uitzending. Dit leidde tot de volgende indeling: een groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg, een groep met weinig tot matige behoefte aan nazorg en een groep zonder behoefte aan nazorg. De antwoorden die zij op de overige vragen van de enquête gaven, zijn per groep bekeken en met elkaar vergeleken. De verschillen tussen de antwoorden van de drie groepen zijn in deze rapportage omschreven. Bij bijna alle vragen bleek het verschil in antwoorden significant te zijn.

7.1 Kenmerken

In de groep deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg is een relatief hoog percentage op uitzending naar Libanon (UNIFIL) geweest. Zowel in de groepen van deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg en deelnemers met weinig tot matige behoefte aan nazorg heeft een relatief hoog percentage deelgenomen aan de missie naar Irak (SFIR). Verder komt de rang van soldaat bij uitdiensttreding veel vaker voor in de groep van deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg dan in de andere groepen deelnemers. Ook zijn de deelnemers met behoefte aan nazorg, hetzij grote of minder grote behoefte, jonger dan degenen zonder behoefte aan nazorg. Zij zijn tevens vaker alleenstaand.

7.2 De missie

De steun tijdens en na de missie van zowel de leidinggevende, collega's en het thuisfront wordt, naarmate de behoefte aan nazorg in de groep toeneemt, vaker als onvoldoende ervaren. Dit komt het sterkst tot uiting als het gaat om de steun van de leidinggevende. Wellicht leidt dit ervaren van onvoldoende steun tot grotere behoefte aan steun achteraf. Zonder steun hebben traumatische gebeurtenissen die tijdens de missie plaatsvinden waarschijnlijk een grotere impact op het individu dan wanneer hij of zij het gevoel heeft niet alleen te staan en het te kunnen bespreken met anderen.

Degenen met (zeer) veel behoefte aan nazorg geven vaker aan nog met de missie bezig te zijn. Toch praten zij minder graag over de missie dan de andere twee groepen. Dit hangt wellicht samen met het feit dat zij vaker aangeven vooral negatieve gevolgen te hebben overgehouden aan de missie. Een andere factor van belang is het vaker ervaren van onbegrip en onvoldoende steun vanuit hun omgeving, waardoor de wil of zin om te praten verminderd kan zijn.

7.3 Waardering

Hoe groter de behoefte aan nazorg van een deelnemer, hoe groter de kans dat diegene in mindere mate begrip en waardering vanuit de omgeving ervaart. Dit verband is het sterkst wat betreft het begrip en de waardering van familie en vrienden.

In de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg is er hogere waardering voor de veteranenstatus dan in de andere groepen. Het geeft deze deelnemers een gevoel van erkenning en trots. Dit toont aan dat het werk van het Veteraneninstituut voor deze groep zeer van belang is. Mogelijk dient de extra waardering voor de veteranenstatus ter compensatie voor de impact die de uitzending op deze veteranen heeft gehad. De veteranenstatus geeft hen het gevoel dat ze nare gebeurtenissen als gevolg van de militaire missie niet voor niets hebben meegemaakt.

De deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg geven significant vaker dan de andere groepen aan dat zij graag meer waardering zouden willen krijgen, met name van de Nederlandse bevolking. In de commentaren klinkt de klacht door dat het gebrek aan waardering vooral voortkomt uit gebrek aan kennis en interesse. Hierin zou meer geïnvesteerd moeten worden opdat de veteranen de waardering krijgen die zij verdienen, zo vinden de meeste deelnemers uit deze groep. Zij noemen ook een aantal missies waarvan zij vinden dat die extra aandacht verdienen, zoals Libanon (UNIFIL), MFO en missies naar voormalig Joegoslavië.

7.4 Nazorg

Wat betreft de toelichtingen over de grote behoefte aan nazorg valt op dat de ontoegankelijkheid en ontoereikendheid van de nazorg veel genoemd wordt. Deelnemers weten niet waar ze moeten zijn met welke klachten, of de manier van nazorg, zoals groeps gesprekken of gesprekken met jonge psychologen die niets van uitzendingen afweten, bevalt hen niet. Het is belangrijk te constateren dat dit het meest wordt opgemerkt door veteranen die op eerdere missies zijn geweest en wellicht praten over de situatie van vijftien á dertig jaar geleden. Zo schrijft ruim een derde van de Libanon-gangers een toelichting die op de ontoegankelijk- en ontoereikendheid van de nazorg ingaat, maar zij hebben het dan wel vaak over de situatie direct na hun uitzending en niet over de huidige situatie. Door de veteranen die op recentere missies zijn geweest, wordt de ontoegankelijk- en ontoereikendheid van nazorg minder genoemd, maar alsnog zegt ruim een tiende van de Afghanistan- en Irak-veteranen de nazorg onvoldoende en ontoegankelijk te vinden. Dit duidt erop dat er de afgelopen decennia wel degelijk een positieve ontwikkeling heeft plaatsgevonden wat betreft nazorgprojecten, maar ook dat er ruimte is voor verbetering.

Ook valt op dat het onbegrip vanuit de omgeving, het gevoel dat deelnemers hun verhaal niet kwijt kunnen aan naasten, als een oorzaak genoemd wordt voor de grote behoefte aan nazorg. Ze willen graag over hun ervaringen praten en denken ook dat dit helpt om traumatische gebeurtenissen te verwerken, maar willen dan liever met iemand praten die hen begrijpt of van wie ze begrip verwachten. Vooral veteranen van de kleinere missies en de Tweede Golfoorlog zeggen zich onbegrepen te voelen. Dit komt wellicht doordat hun missies onbekender zijn bij het grote publiek.

7.5 Contact

De deelnemers zonder behoefte aan nazorg hebben minder contact met andere veteranen dan de gemiddelde deelnemer. De deelnemers in de groepen met weinig tot zeer veel behoefte aan nazorg hebben juist iets vaker contact met andere veteranen dan de gemiddelde respondent. Naarmate de behoefte aan nazorg groter is, neemt de behoefte aan contact met andere veteranen toe. De deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg hebben dus een grotere behoefte aan contact met andere veteranen en zijn over het algemeen dan ook iets beter op de hoogte wat betreft contactmogelijkheden met andere veteranen en instanties voor veteranen dan de deelnemers in de andere groepen.

Het is echter opvallend dat deelnemers in de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg juist minder goed op de hoogte zijn van informatie of voorlichting over psychische gevolgen van de uitzending. Ook zegt alsnog iets meer dan de helft van de veteranen met (zeer) veel behoefte aan nazorg niet bekend te zijn met het CAP, ook al wordt deze in de vraagstelling in één adem genoemd met het Veteraneninstituut. Misschien dat veel veteranen wel gebruik hebben gemaakt van het CAP, maar de naam 'Centraal Aanmeldpunt' desondanks niet herkennen. Dit duidt er in ieder geval op dat er nog wat te verbeteren valt met betrekking tot de naamsbekendheid van het CAP.

Naarmate de behoefte aan nazorg groter is, heeft men vaker via de e-mail of telefoon contact met andere veteranen, net als via internet, in veteranencafés of op de Veteranendag. Op het eerste gezicht lijkt het erop dat deelnemers met een grote behoefte aan nazorg minder contact hebben via reünies of persoonlijk contact dan de andere groepen, maar later blijkt dat onder hen zowel reünies als persoonlijk contact in de vorm van vriendschap de meest genoemde opties zijn bij de antwoordoptie 'anders, namelijk...'. Er kan dus niet geconcludeerd worden dat veteranen met grote behoefte aan nazorg minder persoonlijke ontmoetingen hebben dan veteranen met minder grote of geen behoefte aan nazorg. Wel ontmoeten zij andere veteranen vaker via therapie en terugkeerreizen en minder vaak in banen bij defensie dan de gemiddelde respondent.

De grotere behoefte aan contact met andere veteranen kan wellicht verklaard worden doordat veel deelnemers in de groep met (zeer) veel behoefte aan nazorg menen dat praten met andere veteranen een terugkeer in de maatschappij vergemakkelijkt. Ook vindt men, naarmate de behoefte aan nazorg toeneemt, het vaker moeilijker om over de ervaringen opgedaan tijdens de missie te praten met niet-veteranen en des te minder begrip zegt men te ervaren vanuit de omgeving. Ze geven tevens vaker aan anderen niet lastig vallen met hun verhalen. Ze praten echter wél graag over hun ervaringen met andere veteranen.

Dit alles duidt erop dat de behoefte om over ervaringen te praten bij deelnemers met een (zeer) veel behoefte aan nazorg wel vaak aanwezig is, maar dat er niet altijd door hen gehoor aan gegeven wordt, omdat er weinig begrip of luisterend oor wordt gevonden of verwacht bij de directe omgeving. Meer begrip hopen zij wel te vinden bij andere

veteranen, aangezien zij ook een uitzendervaring hebben. Zoals gezegd zijn zij er ook vaker van overtuigd dat praten met andere veteranen hen zal helpen om weer terug te keren in de maatschappij. Daarom hebben zij meer contact met andere veteranen dan de deelnemers zonder behoefte aan nazorg, die minder behoefte aan contact hebben, wat kan voortvloeien uit het feit dat zij meer begrip vanuit hun directe omgeving ervaren en dat dus niet hoeven te zoeken bij andere veteranen met gelijksoortige ervaringen. Het is overigens niet zo dat de deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg andere veteranen alleen maar opzoeken om hun eigen verhaal kwijt te kunnen: zij geven ook vaker aan bereid te zijn iets voor andere veteranen te doen.

8 Aanbevelingen

1. Nazorginstanties zouden aan jonge, alleenstaande militairen die bij uitdiensttreding als rang soldaat hebben extra aandacht moeten schenken, aangezien de kans groter is dat zij meer behoefte hebben aan nazorg na de uitzending. Dit geldt tevens voor bataljons waarvan bekend is dat er tijdens de uitzending problemen met de leidinggevendenden waren en voor individuen met privéproblemen tijdens of net na de uitzending.
2. Blijf ervoor zorgen dat de nazorgtrajecten zo toegankelijk en begrijpelijk mogelijk zijn voor de veteranen en gebruik een meer individuele benadering in plaats van een groepsbenadering. Denk daarbij ook aan meer naamsbekendheid van het CAP.
3. Stimuleer contactmogelijkheden tussen veteranen, in of net uit nazorgtrajecten en blijf investeren in nuldelijnshulp of buddy support. Hier is duidelijk behoefte aan bij veteranen met (zeer) veel behoefte aan nazorg.
4. Voor zover dit nog niet gebeurt, betrek familie en/of vrienden van de veteraan actief in het nazorgtraject. Dit kan begrip kweken bij het thuisfront voor de veteraan en de communicatie tussen hen vergemakkelijken. Het gevoel begrepen te worden bij de veteraan kan leiden tot betere verwerking van traumatische ervaringen en tot voorkoming van (verdere) problemen in de privésfeer.
5. Betrek veteranen die hiertoe bereid zijn in het nazorgtraject. Bied bijvoorbeeld, wanneer een veteraan naar het CAP belt, de keuze om een medeveteraan aan de lijn te krijgen. Deelnemers met (zeer) veel behoefte aan nazorg geven aan graag met andere veteranen in contact te staan; wellicht maakt het feit dat er een veteraan met gelijksoortige ervaringen aan de andere kant van de lijn zit de drempel voor hen lager om voor hulp aan te kloppen. Ze voelen zich gelijk bij de deur beter begrepen door iemand met gelijksoortige ervaringen. Daarnaast spreekt de veteraan aan de andere kant van de lijn dezelfde taal, wat het nazorgtraject voor de hulpbehoevende veteraan overzichtelijk kan maken en vergemakkelijken. Het jargon van een militair en psycholoog of psychiater kan veel van elkaar verschillen, waardoor ze elkaar misschien niet altijd goed begrijpen. De veteraan aan de andere kant van de lijn, die bekend is met het nazorgtraject, kan de hulpvragende veteraan in voor hem begrijpelijke taal uitleggen wat hij kan verwachten van het traject. Zo kan deze veteraan een brug slaan van de hulpvragende veteraan naar de nazorginstanties. Deze veteraan zou eventueel ook als buddy mee kunnen gaan naar het eerste gesprek met een professionele hulpverlener.

© 2012 Veteraneninstituut Doorn

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De meningen en opvattingen die in deze publicatie zijn beschreven zijn en blijven voor de verantwoording van de desbetreffende auteur(s).